

Розділ 1

Масонство як суспільне явище, їого передісторія та філософське коріння

Масонство слід вважати одним із найбільш складних і неоднозначних соціокультурних і духовних явищ, яке спромоглося виробити людство за весь свій тернистий шлях. Тому не варто дивуватися, що історики, філософи, політологи дають йому суперечливі, нерідко взагалі полярні оцінки. Однак крайнощі, як відомо, не наближають до істини. Надмірна позитивізація масонства так само не сприяє розумінню його сутності, як і огульне засудження, приписування йому суто негативної ролі в історії суспільно-політичної та релігійної думки і практики. Неприпустимим є також вип'ячування якогось одного з аспектів діяльності «вільних каменярів» (скажімо, політичного) і затушовування інших, не менш важливих.

Колишній великий майстер Великого Сходу Франції Роже Лерей слушно застерігав від спокуси бачити в організації лише політичну репрезенту, чим «грішать» нерідко самі «вільні каменярі». Масони, поза сумнівом, брали активну участь у революційних і визвольних змаганнях, при-

чому не завжди як носії прогресу та соціальної справедливості, однак не можна залишати поза увагою й ту важливу обставину, що їхній соціальний склад ніколи не був однорідним.

Характеризувати та поціновувати масонство, думається, можна лише в контексті загальнонародних традицій і ситуацій у відповідні цивілізаційні періоди, причому спираючись на конкретику фактів і достовірність джерел. Інакше виникає безпосередня загроза гіперболізації притаманних йому якостей і рис, а головне — набуття самодостатнього, антиісторичного значення.

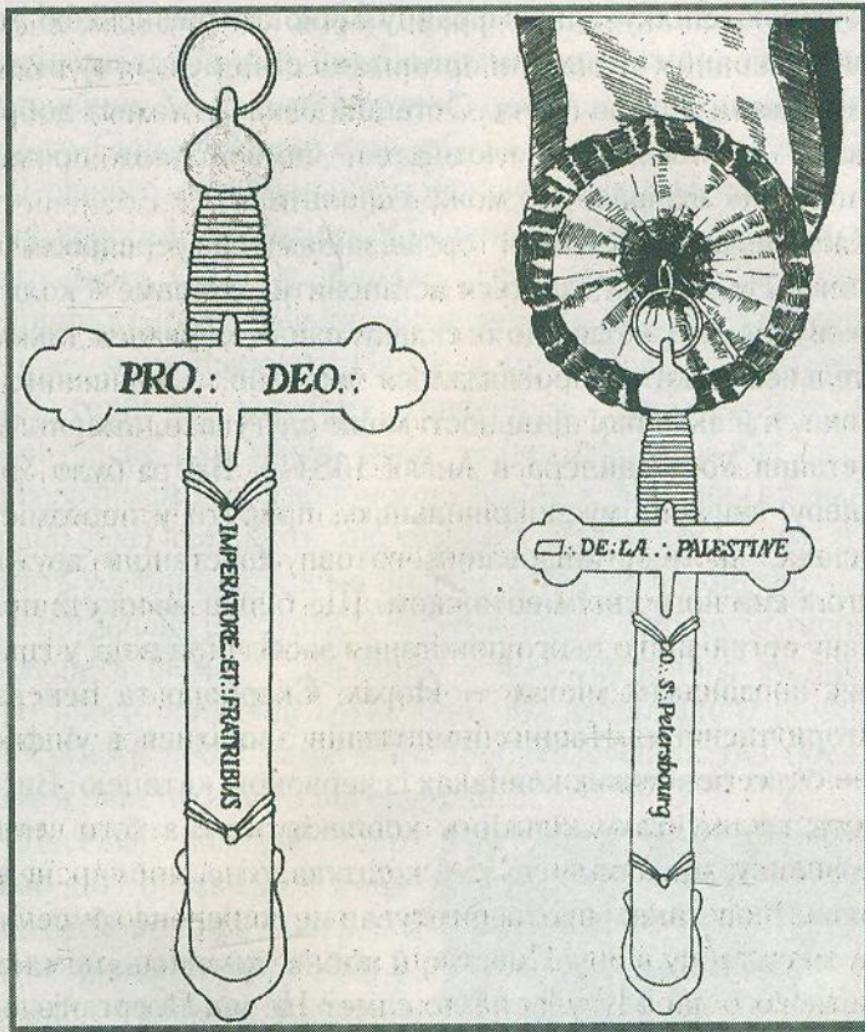
Досліднику суспільно-політичних і релігійних процесів Нового та Новітнього часу «не розминутися» з наявністю масонства, адже воно так чи інакше проявляло себе. «Вільні каменярі» постійно тримали руку на пульсі часу, долукалися до подій, що нуртували в громадянстві, і ставали безпосередньо причетними до діяльності багатьох урядів країн світу. Особливо значний внесок зробили вони в загальний розвиток культури (видрук книг, часописів, заснування друкарень, створення численних видатних літературних і музичних творів, наукових праць тощо). Без перебільшення можна твердити: вони сформували певний тип особистості зі специфічними інтересами, характером поведінки, принципами моралі. Таким чином, вони накладали виразний відбиток на епоху.

Значна частина людства завжди була ласою до сенсацій, а відтак — до появи всіляких таємних організацій. Останні створювались, як правило, для досягнення окремими верствами чи прошарками певних амбітних цілей, найчастіше релігійних і політичних, та обов'язково відмінних від офіційно задекларованих владними інституціями. Минуле зафіксувало безліч таких організацій. Підраховано, що, наприклад, лише в Росії першої третини XIX ст. їх налічувалося щонайменше півтори сотні. Щоправда, більшість із них залишили по собі невиразний слід в історії.

Однією з перших, принаймні серед відомих нам, таємних організацій у всесвітній історії стала так звана Кумранська община. Вона утворилася в Палестині на межі старої та нової ери й усамітнилась серед відлюдних і позбавлених рослинності скель на знак протесту проти розбещеності єрусалимського жрецтва і щоб підготуватися до вирішальної битви наприкінці світу між Богом і Сатаною. Складалася ця напівчернеча община, на думку деяких дослідників, із єсеїв (есенів) — членів однієї з багатьох містичних релігійних сект Палестини, на зодгад інших — із зелотів, тобто представників давньоєврейської бідноти, котрі займали радикальну позицію у політичних і релігійних питаннях, рішуче виступали проти римського панування. Кумранська община мала виразну месіанську орієнтацію. Вона ставила собі за мету очистити країну від римських окупантів, відродити стародавню юдейську монархію й пов'язане з нею законне священство. Члени цієї релігійно-політичної общини називали себе «синами Світла».

Кумранські відлюдники поступово досягли такого великого впливу, що зуміли у I ст. н. е. зорганізувати єреїв на загальне повстання проти римлян, яке переросло в семирічну масштабну війну. Повстанці вбили ненависного їм макронеткового царя Іуду й спалили його палац. Проте згодом римлянам вдалося здобути перемогу і потопити це повстання в крові, зруйнувати наприкінці 80-х років н.е. Єрусалим і Кумран, захопити у 73 р. фортецю Масада, знищивши в ній близько чотирьох тисяч захисників (ще п'ять тисяч юдеїв Масади наклали на себе руки).

У 132 р. Палестина вибухнула черговим повстанням проти Риму, цього разу ретельно підготовленим. Кумран став притулком повстанців, яких очолив Симон Бар Кохба — «син Зорі». Римський історик Таціт повідомляв, що ідеологічним підґрунтям повстань єреїв проти римського панування стала їхня віра в записане жерцями стародавнє пророцтво: «З Юдеї мають вийти люди, покликані

Знаки ложі «Палестина».
Санкт-Петербург, початок XIX ст.

панувати над світом». Це амбітне пророцтво, очевидно, надихало й повстанців Симона Бар Кохби.

Римські легіонери й це повстання потопили в крові. Рим заборонив саму назву «Юдея», звелів називати цю бунтівну провінцію Сирія Палестина.

Зародження та еволюція масонства в Палестині певною мірою знайшли відображення в подіях початку XIX ст. у Петербурзі. А саме тут 1809 р. була заснована ложа «Палестина», яка працювала за французькою системою. Її члени